

DE REFORMATIE

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

DIE UWE JEUGD VERNIEUWT ALS EENS ARENDS PSALM 103:3

Onder redactie van Prof. Dr K. Schilder.

Medewerkers: Ds F. A. den Boeft, Helpman; Ds E. T. v. d. Born, Amersfoort; Ds R. H. Bremmer, Zwolle; Ds J. van Bruggen, Assen; Ds D. J. Buwalda, Kampen; Prof. P. Deddens, Kampen; Ds L. Doekes, Hilversum; Ds D. van Dijk, Groningen; Ds J. Francke, Rotterdam; P. Groen, Rotterdam; Prof. B. Holwerda, Kampen; K. v. Huizen, Groningen; A. Janse, Breda; Dr P. Jasperse, Leiden; Ds B. Jongeling, Apeldoorn; Ds H. Knoop, Rotterdam; Ds J. Meester, Haarlemmermeer; Mr J. Meulink, Enschede; Ds H. M. Mulder, Kampen; Dr G. K. Schoep, Den Haag; A. Schilder, Den Haag; Ds H. J. Schilder, Utrecht; Ds J. Smelik, Groningen; Dr H. Smilde, Groningen; Ds J. P. v. d. Stoel, Batavia; D. Stroo, Bussum; Prof. Dr C. van Til, Philadelphia, Pa, U.S.A.; Prof. C. Veenhof, Kampen; Ds G. Visé, Kampen; Ds C. Vonk, Schiedam; Ds F. de Vries, 's-Gravenhage; Ds D. K. Wielenga, Rotterdam; A. Zijlstra, Groningen.

Alle stukken bestemd voor de Redactie zende men aan: Prof. Dr K. SCHILDER, Vloedijk 14, Kampen
Adm.-adres: Oosterbaan & Le Cointre N.V. — Goes

Postrekening Nummer 406040 ten name van
BUREAU „DE REFORMATIE“ — GOES
Telefoon 2424

Abonnement: f 4.— per half jaar bij vooruitbetaling
Voor het Buitenland en Ned. Indië f 10.— per jaar
Advertentiën: 10 cent per mm. Losse nummers 20 cent

INHOUD: Hoofdartikel: De eeredienst niet gediend door de „liturgische beweging“, 2. — Uit de Schrift: Eenvoudige aanbidding van den eenvoudigen (Philipp. 2:10). — Kerkelijk leven: Het déne heldere punt. Trouwelooze verlaten van den dienst enz. enz. Een „ironisch“ ver-

haal. — Op en om 't kerkplein: „Oetjeeten“. — Gedicht. — Pop. Wetensch. Schetsen: Oordeel naar waarheid, 3 slot. — Groninger Brieven. — Perschoon: De stem der mee-geschorsten..... Prof. Dr S. U. Zuidema contra ds E. N. van Loo. — Kerknieuws.

vers diezelfde meening en wensch met klem naar voren brengen, dat de liturgie beheerscht wordt door het sacrament van het Avondmaal.
Deze gedachte blijft hardnekkig leven en..... veld winnen. Het kon wel eens zijn, dat wij in de toekomst er heel wat harder dan tot nu toe tegen aan loopen!

De eeredienst niet gediend

door de „liturgische beweging“ (II)

HOOFDARTIKEL

Behalve in Engeland, kunnen wij ook in andere landen een liturgische beweging opmerken, die de beweging in ons land geïnspireerd heeft.

Zoo in Frankrijk, waar Bersier wel een van de voorloppers is te noemen.

In Duitsland was het Schleiermacher, die — evenals de andere „vader“ van de ethische theologie, Vinet — zich verzette tegen liberalisme, pietisme, rationalisme e.d., welke hun schaduwen ook over den eeredienst deden vallen en de interesse en liefde ervoor zoo deden verschrompelen, dat slechts een rimpelig-akelig uiterlijk overbleef.

Religie is voor Schleiermacher een kwestie van „gevoel“. Eenheidsgevoel met het universum, het heelal. Een preek is het kunststuk van het zeggen wat in den prediker, den mensch leeft aan zulk gevoel. Liturgie is dus ook zoo'n kunstprestatie, een Darstellung, een vertooning, uitbeelding van dit gemeenschapsgevoel met het universum, dat door God bezielt is. En zoo heeft liturgie bij hem weer groote beteekenis.

Zijn volgelingen hebben deze gedachten nader uitgewerkt en weer extra aandacht voor den eeredienst gevraagd.

De man echter, die het meest op den voorgrond ging treden, en die gedachten van Schleiermacher met die van andere leermeesters heeft verbonden, is Rudolf Otto.

Ook Otto ziet religie als een zaak niet van weten, maar van gevoel. In dat gevoel treden nog onuitgewerkte begrippen op. Dat gevoel bezit de mensch als zoodanig; alle menschen hebben dat. Vandaar dat Otto van meening is, dat heel wat evenwijdige lijnen te trekken zijn tusschen den Christelijken godsdienst en de niet-christelijke religies; de religies van het Westen en die van het Oosten.

Daarom, zoo zegt hij, moeten wij niet teveel redeneeren. Dat heeft het rationalisme gedaan. Wij mogen niet vergeten, dat heel wat dingen niet in verstandsbegrippen te omschrijven zijn.

Zoo kunnen wij ons ook God niet verstandelijk voorstellen. Wij kunnen Hem liefde, machtig, enz. noemen. Maar daarmee putten wij Zijn wezen toch niet uit. Achter ons Godsbegrip ligt de geheel Andere, de Deus absconditus, de Zich verbergende God.

Dien moeten wij aanbidden. Het geheel Andere, het Heilige.

Tusschen dezen God (wij als gereformeerden zouden schrijven: god, met een kleine letter, omdat dit niet de God der Schriften is) en ons verstand is geen relatie. Wel tusschen Hem en ons gevoel, ons beleven. Religie is dus een kwestie van beleven.

Dit alles heet nu bij Otto het numineuze, het majestueus-verhevene, of ook wel het mysterium tremendum, het mysterie dat je beven doet, dat ontzag wekt; ook wel het fascineuse, het fascinerende.

Die religieuze beleving moet opgewekt worden. Wij

moeten tot huivering gebracht worden voor het Heilige (Otto schreef in 1917 een boek, dat den titel draagt: „Das Heilige“). Dan komt het tot aanbidding.

U begrijpt, dat dit alles consequenties heeft voor zijn kijk op den eeredienst. Eeredienst moet volgens hem als middelpunt deze aanbidding hebben.

Vandaar dat men niet bang moet zijn voor stille oogenblikken en dat deze zelfs zeer gewenscht zijn en een belangrijk bestanddeel der liturgie moeten vormen.

Ook de preek moet tot die aanbidding leiden. Er moet een goede harmonie zijn tusschen kansel en altaar.

Jammer genoeg, zoo zegt hij, is sinds de reformatie de liturgische ontwikkeling in een bepaalde richting geleid, deze richting, dat het altaar door den kansel werd verdrongen. Het altaar moet weer centraal worden. Dat geldt ook voor den kerkbouw. De preekstoel is ondergeschikt aan het altaar en moet daarom terzijde zijn plaats krijgen.

U ziet het: wat sommige dingen aangaat komt Otto tot dezelfde praktische wenschen en wenken als de Oxford-beweging in de Anglikaansche Kerk.

Geen wonder, dat van beide zijden de liturgische beweging in ons land kon beïnvloed worden.

Langs heel anderen weg kwamen ook anderen tot vrijwel dezelfde gedachten op dit laatste punt.

In 1923 werd de Berneuchener Kreis gevormd, een kring waarvan onder meer Karl Barth deel uitmaakte. In dezen kring waardeert men het sacrament boven de prediking, omdat het sacrament, hoewel het toch niet meer is dan een teken en niets verzegelt, toch objectiever is dan de prediking, die altijd nog besmet is met het persoonlijke, subjectieve element van den prediker.

In dezen kring heeft zich vooral Paul Tillich geveerd. Hij verdedigt de stelling, dat God in de sacramenten verschijnt. Daarom moeten we het Avondmaal wel het hoogtij van de christelijke Kerk noemen en dient dit sacrament in het middelpunt van den eeredienst te staan. Het aardsche wordt gebruikt door God in Zijn dienst om te zijn een transparant voor het eeuwige. De preek kan desnoods wel achterwege blijven.

U ziet, ook hier weer dezelfde slotsom: het Avondmaal moet den heelen eeredienst beheerschen.

Trouwens, deze gedachte wordt vandaag aan den dag ook elders sterk gepropageerd. Zij heeft in vele landen reeds haar vurige verdedigers gevonden.

In het 6e nummer van den 3en jaargang van „Kerk en Eeredienst, Ned. Herv. Tijdschrift voor Liturgie“, December 1948, bespreekt Ds J. M. Gerritsen verschillende werken, die in de laatste jaren over liturgie en liturgische kwesties in het buitenland zijn verschenen. Hij laat zien hoe de amerikaansche en engelsche schrij-

De liturgische beweging in ons land.

Wij hebben hierboven al gesproken over de „voorloppers“ in ons land. Ofschoon we daarbij ook reeds gezien hebben dat het woord „voorloppers“ tusschen aanhangsteekens dient gezet te worden, en met een korreltje zout genomen, omdat het tenslotte maar menschen waren die een verhoogde belangstelling toonden voor de liturgische geschriften (in de eerste periode, en voor den eeredienst zelf (tweede fase). Aan een „liturgische beweging“ dachten zij gansch en al niet. Terwijl zij ook niet bepaald geparenteerd zijn met de beweging die nu gaande is.

Als nu de geschiedenis van de toenomen interesse voor liturgie en liturgiek het opkomen en optreden van een „beweging“ gaat vertoonen, valt een en ander in een drietal stadia te onderscheiden.

Het eerste stadium is dat waarin de chaotische toestanden in de praktijk al sterker het verlangen naar orde in den eeredienst, een vaste liturgie opwekken.

Het tweede is, dat van de wetenschappelijke bezinning maar tegelijk ook van het experimenteren; er verschijnen studies en ontwerpen.

Het derde is ingetreden toen de beweging tot kerkvernieuwing in de Ned. Herv. Kerk tot aanvankelijk resultaat ging leiden, dus sinds den laatsten oorlog.

Allereerst de eerste fase. Hoe begon het?

Wel, de oude wensch naar meer orde in den dienst kwam met grooter kracht naar voren, temeer ook omdat in de vorige eeuw de verhoogde belangstelling voor de liturgie practisch weinig resultaat opgeleverd had. De roep om een vaste liturgie werd al luider.

U begrijpt dat het hier gaat om het leven in de Ned. Herv. Kerk.

Inderaad waren daar wanhopige toestanden op dit gebied. Er was al eerder veel willekeur, maar deze werd „gereguleerd“ toen op 1 April 1864 artikel 22 van het synodaal reglement voor kerkeraden dienst ging doen. Dit artikel bevatte de clausule: „Bij de leiding der openbare godsdienst oefeningen gaan de predikanten, zoowel in het algemeen als in het bijzonder met betrekking tot het gebruik van den Heidelbergischen Catechismus, de liturgische geschriften, de vragen bij de voorbereiding tot het avondmaal, de psalmen en gezangen, naar eigen oordeel te rade met de godsdienstige behoefte hunner gemeente“.

Het verzet tegen dergelijke toestanden werd allengs grooter, totdat werkelijk van een liturgische beweging in de Ned. Herv. Kerk gesproken worden kan.

Die beweging werd mede gestimuleerd door de jeugd-diensten, die ook al om „liturgie“ vroegen.

In 1911 heeft de Haagse predikant J. H. Gerretsen een flinken stoot gegeven. Hij schreef aanvankelijk in het Kerkelijk Weekblad van 's-Gravenhage over de liturgie, later kwamen zijn artikelen als brochure onder den titel „Liturgie“ uit.

Dit boekje doet nog altijd zijn invloed gelden. Het wordt in de kringen van de liturgische beweging genoemd één van de klassieken — waaronder men ook leit Kuyper's Onze Eeredienst en Wensink's De Nederlandsche Hervormde Kerk en de Gemeente van Christus.

Gerretsen begint met te zeggen: „In het middelpunt der protestantsche, bepaaldelijk der gereformeerde-

protestantische godsdienstoefening staat de preek". Deze heeft in hoofdzaak drieërlei karakter: kerygmatisch (getuigend, nl. dat de mensch een zondaar is en Jezus Christus een Zaligmaker), getuigend (dat is: sprekend van wat men zelf heeft gezien en gehoord van de eeuwige dingen; echt ethisch klinkt dat! G. v. R.), en onderwijzend.

„De prediking is dus hoofdzakelijk in de protestantische godsdienstoefening. Een protestant gaat ter kerk, om zich te scharen onder de verkondiging van het Woord Gods.

Doch het luisteren naar de prediking mag niet het eenige doel zijn van onzen kerkgang.

Wij moeten niet alleen komen, om naar het Woord Gods te hooren, maar ook om te aanbidden.

Aanbidding is levensbehoefte voor iederen mensch. „Aanbidden is des menschen natuur". „Godsdienst is aanbidding". En ook Gods natuur is het om aanbeden te worden.

Waar moet die aanbidding nu plaats vinden? „Indien ergens, dan is in de godsdienstoefening de aanbidding op haar plaats". „Doch dan moet ook in onze godsdienstoefeningen aan de aanbidding een ruime plaats worden geschonken". Daar ontbreekt nog al wat aan. „En juist in dit gebrek wil de liturgie voorzien. Liturgie wil leiding geven aan de gemeenschappelijke aanbidding".

„Wie in de kerk niet aanbeden heeft, is niet ter kerk geweest. Ja, zoozeer is de aanbidding een wezenlijk deel der godsdienstoefening, dat de prediking aan haar ondergeschikt is".

Trouwens, een derde element in den kerkdienst is de belijdenis, die nauw samenhangt met de aanbidding. En ook de belijdenis draagt een gemeenschappelijk karakter, omdat het belijdenis is van zonde en genade, en zonde ook een sociaal verschijnsel is. En dat beteekent, dat een gemeenschappelijke vorm onmisbaar is. En het is weer de liturgie, die deze gemeenschappelijke belijdenis mogelijk maakt.

Liturgie is daarom een heerlijk ding, omdat door haar de muren van het kerkgebouw worden omvergeworpen. „Wij voelen den band, die ons bindt aan het groote verleden". „Daarom kunnen wij zeggen, dat in de liturgie de Kerk zich vereeuwigt, dat is aan de categorieën van plaats en tijd wordt ontheven".

„In de liturgie aanbidt en belijdt de Gemeente".

Bovendien kan in de liturgie aan de aesthetische behoeften van den mensch worden voldaan. In onze diensten is het gevaar groot, dat de preek deze aesthe-

tische behoeften in verkeerde richting stuurt: de prediker wordt redenaar en deswege bewonderd. Daarom moet in de liturgie aan die behoeften worden voldaan: op feestdagen koorzang, rhythmisch zingen, vaste avondmaalstafel, de avondmaalsdienst moet een hoogtepunt in het leven der gemeente zijn.

Zoo'n liturgie brengt groote zegeningen. Zij heeft paedagogische kracht, wat vooral in een volkskerk zoo noodig is. „Liturgie maakt de gemeente zelfstandig". De willekeur der dominees is weg. Liturgie laat den band van de Gemeente aan de heele Kerk zien (de bekende typisch-ethische onderscheiding Gemeente-Kerk!). Ze lost de vraag naar het kerkelijk belijden op. Kan ook van beteekenis zijn voor het vraagstuk van de tucht. En voorts kan de liturgie meewerken „den jammer der partijschappen in de Kerk te doen ophouden". Immers de „liturgie brengt het gemeenschappelijke op den voorgrond".

In dat laatste ligt reeds wat de liturgische beweging later zoo sterk naar voren heeft gebracht, en waarom men dan ook hartelijk met het „oecumenische" streven meedoet, nl. dat de Ned. Herv. Kerk niet de hoogste eenheid is, maar zich moet weten een onderdeel van de heele Kerk van Christus van alle eeuwen en landen. Men wil katholiek zijn.

Vandaar ook dat het kwam tot hooge interesse voor de liturgie in andere landen, en vooral voor de liturgische gegevens uit de eerste eeuwen van de christelijke Kerk.

Dat beteekent dan ook, dat men het werk van de reformatoren niet als het einde van alle tegenspraak ging zien. Men acht dat, wat in de 16e eeuw plaatsgevonden heeft, als het begin van nieuwen opbouw, maar dan een begin dat veelal nog is afgebrokkeld, laat staan dat het uitgebouwd zou zijn.

Het is wel duidelijk, dat men in het liturgisch herstel en voortbouwen een nieuwe reformatie ziet, die eenheid brengen zal en wijde perspectieven opent, en machtige beteekenissen heeft.

Al was het niet eens om den eeredienst zelf dat we ons met deze dingen bezighielden, dan zou het nog van belang zijn serieuze kennis te nemen van de ideeën, die in deze kringen leven, omdat deze zoo nauw samenhangen met wat in de Ned. Herv. Kerk gaande is en met wat in de heele wereld te zien is, nl. het sterke „oecumenisch" streven.

Zwijndrecht.

G. VAN RONGEN.

Eenvoudige aanbidding van den eenvoudige

UIT DE SCHRIFT

..... opdat in den Naam van Jezus
zich zou buigen alle knie.....

Philipp. 2:10.

Waarover wordt nu eigenlijk niet getwist? En — welke twist zal den wijze niet kunnen wijzer maken?

Er is in de kerk, en ook onder gereformeerden zwaar gedebatteerd oók in betrekking tot de vraag: mag men den Christus „aanbidden", goddelijke eer Hem bewijzen dus, alleen naar zijn goddelijke natuur, of oók wel naar zijn menschelijke? Alleen „als" God, doch ook „als" Middelaar? Is, wie Hem ook „als" Middelaar vereert, niet een schepsel-aanbieder? Want: als Middelaar is Hij toch ondergeschikt aan God? Kan men den Heer vereeren in één zelfde aanbidding met den ondergeschikte van den Heer? Onder invloed van de lutheraansche twisten (inzake Oslander, Stancarus) hebben ook de gereformeerden zich hier wel eens begeven in al te subtiel onderscheidingen; zooals dan ook de kwestie van de aanbidding (of de aanbiddelijkheid) van Christus als Middelaar uitdrukkelijk in de polemiek tegen Stancarus is aan de orde gesteld.

Maar wij kunnen van dezen strijd, hoe subtiel ook, (och weer leeren. „De twee naturen" zijn niets zonder den éénen Persoon. En die is ondeelbaar. Wij zeggen niet twee maal „Iets", doch éénmaal „Hij" (of: Gij!). Wij houden ook in dezen de eenheid en ondeelbaarheid van den uit twee naturen geconstitueerden Persoon-des-Middelaars voor oogen. Ook hier geldt het: spreek niet over „den Persoon" zonder eerst te hebben gevraagd: welke roeping, welke taak, is Hem toegedacht, toebeschikt? „Persoon" is nu eenmaal in tweeërlei zin bedoeld: a) de Persoon van den Zoon, den Logos, in zijn ééne, goddelijke natuur; b) de Persoon van den Middelaar, den The-anthropos, de Persoon van Jezus Christus, niet maar „ontworpen", niet maar „voorbereid", maar straks ook in werkelijkheid straks opgetreden in twee naturen.

Feitelijk is dan ook de vraag, of Christus nu Middelaar is „naar" één, dan wel „naar" twee naturen niet juist gesteld. Wij belijden, dat Hij uit kracht van zijn godheid den middelaarslast kon dragen, ook in zijn menscheit. In de kracht, de potentie, we kunnen er aan toevoegen: de capaciteit van zijn beide naturen heeft Hij den Middelaarsdienst kunnen verrichten; en wij kunnen veilig zeggen, dat noch in het verleden, noch in het heden oók maar één werk van den Middelaar is verricht „in" of „naar" één enkele bloote natuur; de naturen zijn niet „bloot", sedert deze wonderlijke Persoon-van-Middelaar, synthetisch, gelijk wel gezegd is, uit twee naturen is geconstitueerd, terwille

van de constitutie van den Middelaar qua ambtsdrager, middelaar Gods en der menschen. De gereformeerden hebben daarom uit de Schrift leeren verstaan: men „heft" den Middelaar in felte „op", als men zegt: dat hij alleen naar zijn menschelijke natuur middelaarswerk verricht heeft. Wij deelen die meening, doch willen met gelijken nadruk zeggen: men heft in feite den Middelaar op, door het zeggen: dat Hij alleen naar zijn goddelijke natuur het middelaarswerk verricht heeft. Zich offeren, zich zetten tot de verlossende prediking, zich ons geven, dat kan, zoo lang het woord „zich" in volen ernst genomen wordt (en Hij is de Eenige, bij wien dit voornaamwoord zijn volen ernst hebben kan) alleen de Persoon doen, die uit twee naturen is geconstitueerd.

De Middelaar worde door ons aanbeden in zijn geheelheid én in zijn eenheid en eenvoudigheid? Zijn subordinatie was er door zijn eigen vrijen wil; zich subordineren, dat kan, wanneer het woord „zich" grondig meénens is, alleen Hij doen, die vrij is en almachtig.

Wij moeten dan ook uit bovengemelden strijd de winst behouden.

Die is deze: Laat ons nooit een ambtelijk werk, een ambtsdaad, beschouwen als een natuurrijke verrichting, een functioneeren van een of andere natuur. Een „natuur" functioneert niet anders, dan in een individueel exemplaar dat die natuur bezit. En de natuur

Het ééne heldere punt

Als dit nummer verschijnt, zijn de gemeenteraadsverkiezingen wel achter den rug. En is de papierenstroom van de democraten van allerlei gading weer verzand. De wil heeft zich doen gelden; en die nog lust hebben, zullen daarna weer eens probeeren het rustig denken te hervatten.

Zelden heeft in een verkiezingsactie, nog wel voor gemeenteraden, die anders minder drukte schijnen te vorderen, de kerkelijke ellende zooveel aandacht gevorderd als ditmaal. En overal is de onzekerheid en het langs elkaar heen praten.

De Hervormde kerk, machteloos terzake van de eerbiediging van den inhoud van het evangelie, ontvangt in haar steeds duidelijker weerloosheid de straf voor haar onwil. Men heeft „het instituut" uitgeroepen tot afgod, die in elk geval offeranden zou mogen vragen. „Blijft in de kerk", was zijn parool; en men bleef bij den afgod, die echter de kerk, waarbij hij ieder beval te blijven, intusschen radicaal van karak-

(of naturen) van dezen Ambtsdrager, nog wel Bondgenoot in het vredespact met Vader en Geest, en Bondsmiddelaar tusschen de twee partijen in het verbond der genade, functioneert (functioneeren) nooit anders, dan in den Persoon, die de natuur (de naturen) heeft.

Daarom is ook het onophoudelijk weerkerende probleem, in welke natuur (of in welk „onderdeel" der menschelijke natuur) Christus Priester was, en in welke natuur (of onderdeel der menschelijke natuur) Hij „lam" was, ook zoo vermoelend, en uitzichtloos.

Want, in de eerste plaats, waarom zou men 't vraagstuk alleen in de relatie priester-lam stellen? Zeker, als Priester moest Hij, die tot Middelaar geconstitueerd was, actief zijn, tot het laatste toe: een priester is immer juist dan het meest actief, wanneer hij het mes in de keel van het lam steekt; ook moet hij rein zijn, nuchter, waakzaam, attent op God-en-menschen. Zeg maar: dadelijke gehoorzaamheid. En het lam, zodra het naar de slachtbank geleid wordt, naar 't altaar, wordt lijdelijk; en zijn lijdelijkheid heeft haar toppunt bereikt, als het mes de keel snijdt: zeg maar: lijdelijke gehoorzaamheid. Dat het zóó bij den Middelaar geweest is, daar gaf God ook teekenen van: met „grootte stem" roept de Christus zijn vierde kruiswoord, en met „grootte stem", roepende, geeft Hij den geest. Met grootte stem roept Hij uit aan Lazarus' graf, dat de Vader hem gehoord heeft en altijd hoort (Joh. 11:41) en met diezelfde grootte stem, in beide gevallen immers terwille van de schare, die rondom staat (Joh. 11:42) en in den dienst des Woords, roept Hij zijn „volbracht" uit, en geeft den geest (Luc. 23:46, Matth. 27:46, Marc. 15:34, 37). Verbintenis dus in gelijktijdigheid van de grootste activiteit, en de uiterste passiviteit. Doorgronden doen wij het niet; maar — doorgronden wij soms wat dat is: de menschelijke natuur aan-né-men? Dat heeft niemand gedaan, dan Hij alleen. Doorgronden we soms wat het is: zich overgeven, en dit dan zóó reëel, dat het reflexieve voornaamwoord („zich") hier, en hier alleen, ten volle gerechtvaardigd is? Slechts God is Subject, waarvan het Praedicaat kan luiden: hij deed „zich" dit en dat aan. Daarom is 't ook alleen Christus' Persoon, die juist ook als Persoon gansch eenig was, en dus geen tweeden ooit naast zich zien zal, die Persoon, die nimmer „exemplaar" van een „soort" wezen kan, het is alleen Zijn Persoon, die „zich" kan geven in den dóód. Nooit is de dood zoo grondig, en nooit de doods-gang zoo bezig, als wanneer de Voláctieve zich vol-passief doet worden.

En dan, wat twisten we om woorden? Priester-Lam, zeker, zeker. Maar we kunnen ook zeggen: Spraker-Hoorder; Leeraar-Leerling; dáárom-zegger en ook wáárom-vrager (Lama sabachtani, Matth. 27:46 etc.), Drenker-drinker, Vrije Koningszoon, en belasting-betaler (Matth. 17:25-27). Bevoegde om het leven aan te nemen, en Bevoegde om het wederom af te leggen (Joh. 10:18). Men heeft gevraagd: was dat geen zelfmoord, als de Priester zichzelf als Lam het mes in 't hart drijft? Houdt men nooit met dwaze vragen op? Leven afnemen, dat is pas zelfmoord, indien het tegen recht en wet is. Ook de zachtste vorm van sterven, ook de fijnst geslaagde demonstratie van euthanasie, ware zelfmoord geweest, indien de wil zich er naar toe gestrekt had, zonder mandaat en zonder verlof.

Trouwens, één ding is steeds vergeten in de debatten over priester-lam. Het is dit: dat men nog veel te weinig heeft gezegd, indien men van den Middelaar speciaal dit verklaart, dat Hij priester is, en lam, — alsof het daarmee uit zou wezen. Men heeft gezegd: is Hij niet tevens zijn eigen altaar? Voor een offer, dat maar één keer geschiedt, kan niemand een altaar gereed houden, net zoomin als een parapluie zou zijn vervaardigd, indien er maar één keer regen ware gevallen. Daarom is Christus (naar lichaam en ziel) zijn eigen altaar geweest; gelijk ook de Schrift spreekt van het „voorhangsel" van zijn vleesch (Heb. 10:20). Hij was ook in eigen Persoon zichzelf tot altaar-bereider.

Laat ons Hem dus in alles aanbidden. Als eenvoudigen den Eenvoudige.

K. S.

KERKELIJK LEVEN

ter veranderde. Zoo riep de Satan eeuwen achtereen: blijft bij het „oude", en hij nam het oude onderdehand weg. Nu is die heele kerk onder den dwang eener kleine bestuursmacht vrijwel passief: hoewel ze binnen de perken van de grenzen der „toegelaten" activiteit leden heeft en organisaties, die werkzamer zijn dan ooit tevoren. Ze is toch passief. Alle professorenkatheden zijn met barthianen bezet; niemand van „de massa" begrijpt wat dat beteekent, en het bederft vrees in. De doorbraak voltrekt zich zonder gerucht; de enkele gemeenten, waar men zich van de bestuursinrichting vijand weet, en „steil-gereformeerd" denkt te zijn, leven practisch als afgescheiden groep binnen het instituut, dat ze toch mee instandhouden; ze mopperen tegen de barthiaanse termen hoogstens als tegen „nieuwe fratsen" uit het modecentrum van Europa; verder snappen ze er niet veel van; alleen maar: ze betálen. De afgod zegt: blijft in de kerk, en scheidt u niet af. Intusschen gaan